

ПРОБЛЕМИ ЗМІСТУ І МЕТОДИКИ ВИКЛАДАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ТЕОРІЇ

А.М.Колот, д-р екон. наук

Київський національний економічний університет імені Вадима Гетьмана

ФУНДАМЕНТАЛІЗАЦІЯ ТА ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ОСВІТИ ЯК ПРОВІДНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЇЇ РОЗВИТКУ

Обґрунтовується необхідність модернізації вищої освіти в цілому і економічної зокрема у контексті глобалізації світової економіки та потреби розбудови економіки знань. Розглядаються основні тенденції розвитку університетської економічної освіти та досвід Київського національного економічного університету імені Вадима Гетьмана у царині фундаменталізації та індивідуалізації освітньої діяльності.

Вища освіта не лише Європи, але й практично всього світу нині переживає період модернізації, період гармонізації, період перегляду низки стереотипів, що сформувалися у вищій школі за останні десятиліття. Якщо й не помилковим, то далеко не таким, що відповідає реаліям сьогодення, є висновок про те, що Болонський процес з'явився передусім тому, що Європа має суттєве відставання від США у сфері освітньої діяльності і тому подолання цього відставання є чи не головним завданням Болонських ініціатив.

Дійсно, за рядом складових освітньої діяльності вже "немолода" Європа нині поступається кращим взірцям американської освіти. Утім, зводити причини Болонських ініціатив до певних невідповідностей з американською освітою було б помилкою. Інакше як пояснити такий факт. Два роки тому Національна Комісія, що створена за ініціативи Президента США, до складу якої увійшли представники еліти американського суспільства на чолі з сенатором США Гленом, підготувала доповідь за назвою "Поки ще не дуже пізно". Ця доповідь починається з того, що Америка вперше побачила прірву між рівнем освіти колишнього Радянського Союзу та США після запуску першого радянського супутника Землі, і тоді уряд Америки доклав значних зусиль, щоб подолати цю прірву. Проте сьогодні, у зв'язку зі змінами, що відбуваються у глобальному світі, освіта Америки знову потребує реформ. "Ми, – йдеться у доповіді, – стоїмо перед тим самим вибором: або реформуємо свою систему освіти і справимося з викликами XXI століття, або відстанемо". Так категорично починається доповідь, а далі майже на ста сторінках розкривається ідея підвищення статусу природничо-наукової освіти в США та боротьби із псевдоосвітою. Доповідь закінчується закликом реформувати діючу в США систему освіти в плані посилення математичної та природничонаукової складової, причому не тільки стосовно технічних наук, але й гуманітарних, а також способу життя в

цілому. Автори доповіді вважають, що кожен американець XXI століття повинен вільно аналізувати індекси всіх бірж та фірм, досконало володіти статистикою, розумітися на загальних процесах економічного і гуманітарного розвитку. За сучасного рівня освіти середній американець, вважають автори доповіді, не буде готовий до вирішення окреслених завдань. Цей приклад (далеко не єдиний) свідчить про те, що американська громадськість не менше за європейську (а можливо, й більше за неї) стурбована потребою суттєвих зрушень у вищій школі.

За цих умов принципово важливим постає питання про те, що є першоджерелом, першопричиною суттєвих зрушень у царині освітньої діяльності. Для відповіді на поставлене запитання маємо зважати на таке. Системи освіти різних країн упродовж останніх десятиліть перманентно переживали кризові явища. Всюди періодично виникав нестаток фінансових коштів, викладачів, приміщень, навчально-методичних розробок, методик інтерактивного навчання тощо, тобто всього, окрім бажаних вчитися. Проте на рубежі двох тисячоліть національні системи освіти стикнулися зі значно складнішими проблемами, ніж відсутність належних ресурсів чи потреба подолати традиційну інертність, притаманну системам освіти, надто повільну зміну внутрішнього укладу у відповідь на зовнішні виклики та запити тощо.

Проблеми, що постали перед національними системами освіти наприкінці XX – початку XXI століття мають загальносвітовий контекст і пов'язані з тими процесами, які мають ємну назву "глобалізація". Дійсно, ми живемо у світі, який глобалізується, у світі, де формуються принципово нові правила економічного і суспільного буття, у світі, де стираються кордони, у світі нових інформаційно-комунікаційних технологій, у світі, де започатковуються нові принципи функціонування економічної системи.

В умовах, коли глобалізаційні процеси набули небаченого розвитку та інтенсифікації, стало очевидним, що освіта в цілому і вища зокрема не встигають у змістовому плані за швидко змінюваними технологіями, не відповідають потребам інтелектуального забезпечення нової стратегії розвитку суспільства на основі знань та високоефективних технологій. Консерватизм, інертність, внутрішня зацикленість системи освіти стали серйозною перешкодою на шляху розв'язання глобальних проблем та формування конкурентної держави, суспільства, особистостей. І це не є перебільшенням. Маємо чітко усвідомлювати, що у світі, який глобалізується, на порядок вище зростає конкуренція у різноманітних її формах. Всі ми приречені жити у конкурентному світі, конкурентному середовищі, яке вимагає від кожної економічно активної людини, всіх суб'єктів господарювання, держави, суспільства в цілому наявності конкурентних переваг. Останні, тобто конкурентні переваги, мають стати провідною ознакою, однією з головних домінант розвитку суспільства у XXI столітті.

Чи не найголовніша теза вступних положень полягає ось у чому: для того щоб мати конкурентні переваги, кожна країна повинна сформувати інноваційну економіку, економіку знань. Мають рацію ті економісти, які, використо-

вуючи історичні порівняння, наголошують на тому, що коли для меркантилістів багатством були лише гроші, за часів Сміта і Рікардо багатство асоціювалося з накопиченням товарів, а за часи Рузвельта і Ерхарда – з масовим платоспроможним попитом, то нині формується четверта форма багатства народів – економіка знань.

Економіка знань – це економіка, яка створює, поширює і використовує знання для забезпечення власного зростання та конкурентоспроможності, економіка, яка не тільки використовує знання у різноманітних формах, а й продукує їх у вигляді високотехнологічної продукції, висококваліфікованих послуг, наукової продукції. Тому найбільш характерною ознакою економіки знань є домінування у структурі ВВП високотехнологічних галузей (нанотехнологій, безвідходних та екологічно чистих технологій, інформаційно-комунікаційних та комп'ютерних технологій тощо), а також сфери високоінтелектуальних послуг, які потребують інтенсивного використання знань.

Якщо розглядати економіку знань із прикладних, практичних позицій, через призму реальних механізмів її впливу на соціально-економічний розвиток, то варто наголосити на такому. В організаційно-технологічному, трудовому аспекті економіка знань – це економіка, основою якої є високопродуктивні, конкурентоспроможні робочі місця, що їх посідають висококваліфіковані, інноваційно орієнтовані працівники. Саме економіка знань впроваджує інформаційні, комунікаційні та інші сучасні прогресивні технології і завдяки цьому виготовляється високотехнологічна, наукомістка та конкурентоспроможна продукція. Отже, основною ознакою економіки знань є конкурентоспроможність у найширшому сенсі, що продукує конкурентні переваги та забезпечує динамічний соціально-економічний розвиток. Економічною наукою доведено і підтверджується практикою, що за умов економіки традиційного типу потенційно можливо підтримувати мінімально допустимий, прийнятний рівень економічного розвитку, підтримувати мінімально необхідний рівень життя, проте справжнього прориву у соціально-економічному розвитку домогтися неможливо.

Сучасну економіку знань, як єдину передумову економічного зростання постіндустріального типу, можна сформулювати за умов наявності відповідного людського капіталу. Якщо не аксіомою, то фактом, який дедалі більше визнається громадськістю, є те, що ні фінансовий, ні фізичний капітал не відіграє сьогодні провідної ролі, цю роль відіграє саме людський капітал, який є основою формування економіки знань.

Неупереджений аналіз свідчить, що людський капітал є найбільш продуктивним і таким, що здатен забезпечувати сучасні конкурентні переваги. Цей капітал значною мірою формується саме у сфері освіти, що й зумовлює як підвищення її ролі та значення, так і вимагає від освітньої діяльності змін та модернізації відповідно до вимог сьогодення.

Як відповісти на виклики ХХІ століття, як визначитися з основними напрямками розвитку освіти в суспільстві, що розвивається під впливом глобалізаційних процесів?

Розв'язання цього багатопланового завдання не можливе без урахування світових тенденцій розвитку університетської освіти. Комплексний, неупереджений аналіз таких тенденцій дає змогу виокремити найважливіші з них, а саме:

- 1) **фундаменталізація освіти**, яка має суттєво підвищити її якість;
- 2) **випереджувальний характер всієї системи освіти**, її спрямованість на вирішення проблем та завдань постіндустріальної цивілізації, на розвиток творчих здібностей людини;
- 3) **індивідуалізація навчальної діяльності**, що має здійснюватися з урахуванням мінливого характеру ринку праці, потреб, уподобань, особистісних якостей майбутнього фахівця.

Під поняттям "фундаменталізація" розуміють суттєве підвищення якості освіти і рівня компетентності фахівців шляхом модернізації змісту навчальних дисциплін та науково-методичного забезпечення навчального процесу. Фундаменталізація не зводиться до збільшення годин на вивчення навчальних дисциплін того чи іншого циклу. Йдеться про досягнення принципово нових цілей вищої освіти. Завданням фундаментальної університетської освіти є створення умов для виховання та формування сучасного наукового мислення, внутрішньої потреби у саморозвитку, самоосвіті упродовж життя людини.

Університетська освіта може вважатися фундаментальною, якщо вона продукує не вузькоспеціалізовані, а системні, методологічно важливі, інваріативні, міцні знання, які сприяють інтелектуальному розвитку особистості, її адаптації до швидко змінюваних технологічних і соціально-економічних умов.

Обов'язковою передумовою фундаменталізації університетської освіти є як створення нових навчальних курсів, якісно відмінних від традиційних за структурою і змістом, своєю спрямованістю на узагальнені, універсальні знання, формування загальної культури і розвиток наукового мислення, так і підвищення фундаментальної компоненти у навчальних дисциплінах діючих навчальних планів.

Ще раз наголосимо, що фундаментальні знання – це системоутворювальні, цілісні, глибинні, змістовні, методологічно значимі уявлення про навколишній світ, закономірності його функціонування та розвитку. Без таких знань неможливо гармонізувати відносини людини з природою, забезпечити високу загальну культуру та інтелектуальний розвиток особистостей і суспільства в цілому.

Фундаменталізація освіти може досягатися шляхом запровадження комплексу заходів, складовими яких є:

1. Зміна співвідношення між прагматичною та загальнокультурною, загальнонауковою складовими освіти. При цьому пріоритетним є формування у майбутніх фахівців наукових засад системного мислення, загальної культури молоді.
2. Зміна змісту дисциплін, яка опановується. При цьому основну увагу слід зосередити на вивченні фундаментальних законів розвитку природи та

суспільства, формуванні цілісних уявлень про глобальний світ, його проблеми та шляхи їх подолання.

3. Третя складова фундаменталізації – це забезпечення пріоритетності інформаційних, інтелектуальних, науковоприродничих компонент у системі освіти людей, яким жити і працювати в інформаційному суспільстві, створювати економіку знань, набувати конкурентних переваг.

Реалії сьогодення незаперечно вказують на те, що вищі навчальні заклади на всіх континентах дедалі більше уваги приділяють фундаменталізації навчального процесу. Навіть американська освіта, якій характерна прагматичність, орієнтація на здобуття передусім фахових компетенцій, все більше уваги приділяє інтелектуалізації освіти, вихованню у майбутніх фахівців умінь самонавчатися і самовдосконалюватися, щоб за будь-яких обставин спеціаліст не залишився на узбіччі життя. Показовим є такий приклад. У Сполучених Штатах Америки є філософський коледж Святого Якова, де студенти навчаються за середньовічними програмами і методиками. Основна форма навчання – диспути і семінари, а філософські праці вивчають мовою їх авторів, тобто Аристотель – давньогрецькою, Кант – німецькою і т. д. З п'яти студентів, що зарахувалися на навчання, коледж закінчує лише один, і на нього в кадрових агентствах черга на багато років, адже виявляється, що людина з такою підготовкою зможе займати будь-яку посаду в урядових та ділових структурах. Ідеологи такої організації навчального процесу вважають, що необхідні професійні навички молодий фахівець може опанувати в мінімальні терміни (у вік інформаційно-комунікаційних технологій сучасного типу – це не проблема), тому що він має фундаментальну підготовку та навчився вчитися самостійно.

Що стосується випереджального розвитку освіти, то сутність цієї тенденції полягає не лише в тому, щоб забезпечити пріоритетний розвиток системи освіти на тлі інших складових соціально-економічного розвитку, а головне – своєчасно підготувати майбутніх випускників до потреб ХХІ століття, до розв'язання тих суперечностей, які притаманні світу в умовах глобалізації. Система освіти випереджального характеру має формувати у молодих людей такі якості, які дозволять їм успішно адаптуватися, жити і працювати в складних конкурентних умовах, що породжуються глобалізацією. Серед таких якостей слід виокремити: системне наукове мислення; екологічну культуру; інформаційну культуру; творчу активність; толерантність; умінь працювати в команді; високу моральність; умінь працювати на результат.

Концепція випереджальної освіти є протилежністю іншій концепції, а саме, концепції підтримуючої освіти, яка орієнтується на вимоги сьогодення, без урахування того, що чекає фахівців у майбутньому. Випереджальна освіта має бути орієнтована на майбутнє, на ті умови життя і професійної діяльності, в яких буде перебувати випускник через 5–8 років після вступу до ВНЗ.

Стосовно третьої тенденції та третього напрямку розвитку освітньої діяльності – індивідуалізації навчального процесу, – то її актуальність та значущість пов'язана з таким. Перш за все, варто наголосити, що індивідуаліза-

ція навчання – це надання можливості тому, хто навчається, самостійно обирати рівень вивчення дисциплін та їх перелік (коло) понад нормативні вимоги, що передбачені освітньо-професійною програмою, залежно від власних цілей, потреб, можливостей. Складовою індивідуалізації є також така організація навчального процесу, за якої вибір способів, прийомів, темпу навчання враховує індивідуальні відмінності студентів, рівень розвитку їх здібностей до навчання.

Індивідуалізація вкрай потрібна передусім тому, що не існує середньостатистичного студента, він завжди є індивідуальністю, з притаманною їй підготовкою, здібностями, інтелектом, мотивацією до навчання, психофізіологічними особливостями. Як підкреслюють філософи, все у світі являє собою єдність загального, специфічного та індивідуального. Загальне і специфічне існують в індивідуальному і виявляють себе через індивідуальне.

Загалом необхідність в індивідуалізації навчального процесу є цілком очевидною з огляду на такі обставини:

1. Кожний студент – це водночас і об'єкт, і суб'єкт освітньої діяльності, який є особистістю, має свої уподобання, індивідуальні якості, потреби, природжені здібності, які потребують розвитку. Студент має право на самореалізацію, якнайповніший розвиток рис, гідне формування свого трудового потенціалу з урахуванням особистісних характеристик.

Переконаний, що не існує рецептів вирішення цього завдання без індивідуалізації навчального процесу.

2. За сучасних умов господарювання, що формується під впливом глобалізаційних процесів, мінливого ринку праці, проблематично орієнтуватися на роботу за конкретно, наперед визначеною вузькою спеціалізацією чи на конкретному робочому місці. Втім, кожен майбутній фахівець може і повинен орієнтуватися на певний сегмент ринку праці, виходячи зі своїх уподобань та потреб.

Чи можна узгодити власні потреби, інтереси студента та вимоги, що їх виставляє ринок праці, без індивідуалізації навчального процесу? Відповідь є очевидною. В принципі цього неможливо досягти.

З огляду на зазначене вище індивідуалізація навчального процесу є нагальною проблемою сьогодення. Вирішити її маємо обов'язково, оскільки саме від цього значною мірою залежить, чи зможемо ми відповісти на виклики, що породжені глобалізацією світової економіки.

Індивідуалізація навчального процесу може забезпечуватися комплексом заходів, серед яких акцентуємо увагу на таких:

- а) запровадження сучасного арсеналу форм і методів індивідуально-консультативної (контактної) роботи викладача зі студентами;
- в) підвищення ролі індивідуальної компоненти під час організації самостійної роботи студентів;
- г) використання всього арсеналу педагогічних прийомів, засобів задля створення умов, за яких кожна людина, яка навчається, отримує можливість виявити свою індивідуальність.

Як співвідносяться виокремлені вище провідні тенденції розвитку університетської освіти – фундаменталізація та індивідуалізація навчальної діяльності? Чи не виникає при цьому конфлікту інтересів суб'єктів та об'єктів навчального процесу? Чи не суперечать одна одній виділені тенденції?

Якщо давати лаконічну, дещо спрощену відповідь на ці запитання, то вона зведеться до такого. Фундаменталізація і індивідуалізація не лише не суперечать одна одній, а й значною мірою є взаємодоповнюючими складовими освітньої діяльності. Наведемо простий приклад з практики нашого університету. Студент обліково-економічного факультету М.О.Лісовий після вивчення нормативної дисципліни "Фінанси" виявив бажання розширити та поглибити свої компетенції у галузі фінансів. У ході формування індивідуального навчального плану на наступні семестри студент М.О.Лісовий включив до варіативної складової зазначеного плану спочатку пакетну дисципліну "Фінанси II", яка включає два модулі – "Податкова система України" та "Фінансовий ринок", а потім "Фінанси III" у складі модулів "Фондовий ринок" та "Ведення реєстру власників іменних цінних паперів". Після опанування пакетної дисципліни "Фінанси III" студент М.О.Лісовий отримав свідоцтво встановленого зразка і право на складання кваліфікаційного іспиту за відповідною спеціалізацією перед екзаменаційною комісією Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку і одержання сертифіката на дозвіл реалізації відповідних бізнес-послуг. Урешті-решт це дало можливість студенту М.О.Лісовому набути більш глибоких, системних знань у царині фінансово-економічних відносин, розширити їх діапазон на стику обліково-економічної та фінансово-економічної галузей науки, підвищити свою конкурентоспроможність на ринку праці через здобуття більш широкого переліку компетенцій та розширити можливості працевлаштування.

Свою діяльність з реформування системи підготовки фахівців-економістів відповідно до сучасних світових вимог з орієнтацією на фундаменталізацію та індивідуалізацію навчання наш університет розпочав з формування нових підходів до розробки навчальних планів.

Попередній порівняльний аналіз кращої світової та власної освіти засвідчив, що саме у структурі, змісті навчальних планів, кількості кредитів, обсягах навчального часу ми маємо найбільшу невідповідність зі світовою практикою. Хибна тенденція до дроблення курсів, формування навчального плану з орієнтацією не на інтереси студентів, а під конкретного викладача виявилась однією із суттєвих вад сьогоденної вищої економічної школи України. Потреба вдосконалення структури робочого часу як студентів, так і викладачів також набула неабиякої актуальності. Крім цього, необхідно було відпрацювати на сучасному методологічному підґрунті і структурно-логічні схеми побудови навчального процесу. Не можна також не акцентувати увагу на тому, що чинні навчальні плани не забезпечували належної гнучкості, вибіркової дисципліни, не були зорієнтовані на сучасну мінливість потреб ринку праці.

З метою опрацювання нових підходів до формування структури та змісту навчальних планів та практичної реалізації завдань щодо фундаменталіза-

ції та індивідуалізації економічної освіти Київський національний економічний університет звернувся 2004 року до Міністерства освіти і науки України з пропозицією провести на нашій базі відповідний педагогічний експеримент.

Університет дістав не лише дозвіл, а й доручення від Міністерства (наказ міністра від 23 грудня 2004 р. № 962) провести експериментальну роботу з формування на нових засадах навчальних планів і залучати до цієї справи фахівців з інших вищих навчальних закладів.

У ході розробки основних засад побудови робочих навчальних планів відповідно до загальноєвропейських вимог колектив КНЕУ розв'язав п'ять взаємозв'язаних завдань.

Перше завдання полягало в необхідності приведення трудомісткості навчальної роботи студентів у відповідність із вимогами ECTS. Ці вимоги полягають у тому, що загальне навчальне навантаження має становити на бакалаврському рівні 240 кредитів (60 кредитів на рік, 30 кредитів на семестр). Ураховуючи, що європейський кредит складається з 36 годин, загальна трудомісткість навчальної роботи студента впродовж чотирьох років має становити 8640 академічних годин.

Нагадаю, що нині відповідно до вимог галузевого стандарту напрямку "Економіка і підприємництво", яким є освітньо-професійна програма, трудомісткість навчальної роботи становить 140 вітчизняних кредитів, або 7560 академічних годин.

Друге завдання. Треба було впорядкувати структуру робочих навчальних планів з погляду поділу дисциплін на нормативні і вибіркові та відмовитися від штучного поділу вибірових дисциплін на дві групи – за вибором університету та студента.

Третє завдання корелює з попереднім і було пов'язане з посиленням вибіркової складової навчальних планів з тим, щоб зробити наші плани більш гнучкими, індивідуалізованими, скерованими на особисті потреби студента, його орієнтацію на майбутній сегмент ринку праці.

Наступне, **четверте завдання** було пов'язане з укрупненням дисциплін для того, щоб виключити негативні наслідки перенасичення навчальних планів міні-дисциплінами. Адже відповідно до усталених європейських стандартів студент протягом семестру має вивчати 5–6 дисциплін, формою підсумкового контролю яких є, якщо не виключно, то, як правило, іспит.

І, нарешті, **п'ятою складовою**, яка мала принципово важливе значення для вдосконалення змісту освіти, було посилення рівня фундаментальної підготовки з відповідної спеціальності. Елементами такого посилення, крім іншого, стало перетворення профільної дисципліни спеціальності на фундаментальний курс науково-теоретичного спрямування.

Наведемо деякі кількісні і якісні характеристики навчальних планів, розроблених у КНЕУ і введених у порядку експерименту з 1 вересня 2005 року:

1. Розподіл навчальних дисциплін за циклами підготовки та за ознакою нормативності й вибіровості подано в табл. 1.

2. Формою підсумкового контролю знань студентів з нормативних дисциплін є письмовий іспит, а з вибірових – поточний модульний контроль.

3. Студент протягом семестру вивчає, як правило, 6–7 дисциплін, що майже вдвічі менше від кількості дисциплін, що їх вивчали студенти за попередніми навчальними планами.

4. Аудиторне навантаження за тиждень на бакалаврському рівні підготовки становить: на першому році навчання – 26–28 годин, на другому – 24–26, на третьому 22–24, на четвертому році – 18–20 годин.

5. Вибіркові дисципліни поділяються на дві групи – так звані пакетні дисципліни та позапакетні. Перші передбачають просунуте, поглиблене вивчення нормативних дисциплін, наприклад, "Економіка підприємства II", "Маркетинг II", "Економіка праці і соціально-трудові відносини II", "Фінанси II", "Фінанси III" і т. д. До пакетних дисциплін належать також дисципліни, що передбачають поглиблене вивчення іноземної мови за програмою спеціальності "Міжнародна економіка", та дисципліни психолого-педагогічного циклу (поглиблений варіант).

Таблиця 1

**Розподіл дисциплін навчального плану підготовки фахівців
освітньо-кваліфікаційного рівня "Бакалавр"**

Цикл дисциплін	Нормативна кількість навчальних годин / кредитів ECTS, %	У тому числі	
		нормативні дисципліни, годин / кредитів ECTS	вибіркові дисципліни (варіативна компонента), годин / кредитів ECTS
Гуманітарної підготовки	2160/60 (25%)	1836/51 (85%)	324/9 (15%)
Природничо-наукової та загальноекономічної підготовки	4320/120 (50%)	3420/95 (80%)	900/25 (20%)
Професійної підготовки	2160/60 (25%)	1296/36 (60%)	864/24 (40%)
Усього	8640/240 (100%)	6552/182 (76%)	2088/58 (24%)

Позапакетними є дисципліни, що розширюють "поле" знань, перебувають на стику окремих нормативних дисциплін. Як приклад: до позапакетних дисциплін віднесено: "Інтернет-технології в бізнесі", "Ризикологія", "Інституціональна економіка", "Людський розвиток", "Управління конфліктами", "Економіко-математичні моделі в менеджменті організацій" та ціла низка інших.

Паралельно з уведенням у дію нових навчальних планів з метою посилення індивідуалізації навчального процесу та реалізації особистих потреб студентів щодо своєї фахової підготовки і вимог ринку праці КНЕУ запровадив для студентів першого курсу всіх форм навчання новий регламентний документ – "Індивідуальний навчальний план студента та результати його виконання" (далі – ІНПС), в якому відбивається структурно-логічна схема підготовки фахівця з певної спеціальності (перелік навчальних дисциплін, передбачених програмою підготовки, та форми організації навчання), обсяги навчального навантаження студентів з усіх видів навчальної діяльності та міститься оцінка поточної, підсумкової успішності та державної атестації випускника.

Цей документ замінив студентам традиційну залікову книжку і дозволив відобразити індивідуальний графік навчання за певною спеціальністю, реалізуючи особистісний підхід до формування власної траєкторії навчання і перетворюючи студента на повноправного учасника навчального процесу. Адже скласти вибірккову складову свого ІНПС кожен студент має самостійно, орієнтуючись на анотації вибірккових дисциплін, поради куратора та власні вподобання. Основні засади щодо порядку формування, ведення та контролю за ІНПС відображені в "Положенні про індивідуальний навчальний план студента КНЕУ".

Фундаменталізація та індивідуалізація освітньої діяльності неможливі без розробки нової генерації робочих навчальних програм, в яких мають бути виписані зміст дисципліни та вся "технологія" опанування знань. В університеті завершено розробку таких програм з усіх дисциплін, які формувалися за такою структурою: вступ, тематичний план дисципліни за темами, плани лекцій, плани семінарських (практичних, лабораторних) занять, самостійна робота студентів, індивідуально-консультативна робота, методики активізації процесу навчання, система поточного і підсумкового контролю знань, рекомендована література.

Одночасно з опрацюванням фундаментальних засад щодо змісту освіти колектив університету активізував пошук та впровадження нових форм і методів, які б дозволили активізувати й реалізувати творчий потенціал кожного майбутнього фахівця з урахуванням його індивідуальності в професійному становленні.

З огляду на той факт, що індивідуалізація навчання реалізується в процесі суб'єктивних взаємин між педагогом і студентом, за налагоджених засобів одержання зворотного зв'язку як у колективній, так і в індивідуальній роботі педагогічний колектив КНЕУ розробив чітку систему застосування сучасних технологій та методів активізації навчального процесу, яка допомагає кожному студентові розкрити свій творчий потенціал в будь-якому виді навчальної роботи – і аудиторної, і самостійної. Так, в університеті почали широкомасштабно застосовуватися різні форми тренінгів під час проведення практичних занять, активізувалася робота в плані проведення проблемних лекцій у процесі опанування теоретичного матеріалу. Усі ці заходи спрямовані передусім на забезпечення стимулювання творчої активності в студентів, виховання вміння конструктивно висловлювати свої думки, аналізувати й узагальнювати інформацію, робити висновки, приймати рішення. Адже, як свідчать результати різних психологічних тестувань, що проводяться менеджерами персоналу та співробітниками кадрових служб, основною проблемою, з якою стикається молодь на початку трудової діяльності, – це брак упевненості у власних силах і сміливості у прийнятті відповідальних рішень. Тренінгові заняття, які проводяться у формі ділових ігор з розв'язанням конкретних виробничих ситуацій (кейсів), перетворюють абстрактно монотонний процес навчання на цікаву діяльність, максимально наближену до умов реального життя, що сти-

мулює студентів до засвоєння теоретичних знань і допомагає набути необхідних навичок виробничої поведінки в тій чи іншій критичній ситуації.

Підвищення рівня університетської економічної освіти неможливе без нових підходів до організації самостійної роботи студентів та індивідуально-консультативної роботи викладачів зі студентами. Важливо усвідомлювати, що самостійна робота завершує, підбиває підсумок усіх видів навчальної роботи, адже жодні знання, не закріплені самостійною діяльністю, не можуть стати справжнім здобутком людини. І не випадково самостійній роботі студентів сьогодні надається таке серйозне звучання, адже вона формує самостійність не лише як сукупність умінь і навичок, а і як рису характеру, яка відіграє провідну роль у структурі індивідуальності сучасного висококваліфікованого фахівця.

З урахуванням викладеного Вченою радою КНЕУ було ухвалено "Положення про самостійну та індивідуально-консультативну роботу студентів КНЕУ", в якому визначаються основні засади організації і контролю самостійної роботи студентів (далі – СРС) та проведення індивідуально-консультативної роботи викладачів зі студентами. Відповідно до чинного положення базою організації СРС з кожної дисципліни є так звана Навчальна карта самостійної роботи студентів, в якій відображається перелік конкретних видів самостійної роботи (обов'язкових та вибіркових), що їх має виконати студент відповідно до робочої навчальної програми дисципліни, терміни її складання та кількість балів, які можна набрати за даний вид роботи. Навчальна карта самостійної роботи студентів є обов'язковою складовою робочої навчальної програми дисципліни та методичних матеріалів щодо змісту та організації самостійної роботи студентів, поточного і підсумкового контролю їх знань, що розміщуються на сайті університету. Формуючи Навчальну карту самостійної роботи студентів, кафедри враховують збалансованість СРС з іншими видами навчальної роботи, щоб не перевантажувати студента. У табл. 2 як приклад наведено структуру та зміст карти самостійної роботи студентів з дисципліни "Економіка праці та соціально-трудові відносини".

Як уже зазначалося, усі завдання самостійної роботи студентів з кожної дисципліни поділяються на обов'язкові та вибіркові. До обов'язкових належать завдання, які всі студенти повинні виконати обов'язково під час опанування даної дисципліни. До вибіркових належать альтернативні завдання, серед яких кожен студент може вибрати завдання на власний розсуд з тим, щоб набрати необхідну кількість балів.

Планування та організація самостійної роботи студентів здійснюється таким чином. Після одержання інформації про всі форми організації самостійної роботи з дисципліни, обов'язкові і вибіркові завдання та максимальну кількість балів, які можна набрати за їх виконання, кожен студент, роздрукувавши для себе Навчальну карту самостійної роботи студентів із "Методичних матеріалів щодо змісту та організації самостійної роботи студентів, поточного і підсумкового контролю їх знань", що розміщені на сайті університету, визначається щодо вибіркової складової своєї самостійної роботи, виконує обов'язкові

і вибірккові завдання і відповідно до зазначених термінів звітує викладачеві щодо їх виконання.

Таблиця 2

**Карта самостійної роботи студента з дисципліни
"Економіка праці та соціально-трудові відносини"**

Види самостійної роботи	Планові терміни виконання	Форми контролю та звітності	Максимальна кількість балів
Денна форма навчання			
I. Обов'язкові складові			
1.1. Підготовка до семінарських (практичних, лабораторних) занять	Термін зазначається відповідно до робочої навчальної програми	Активна участь у семінарських (практичних, лабораторних) заняттях	10
1.2. Підготовка до модульних контрольних робіт	--	Перевірка правильності виконання модульних контрольних робіт	5 за 1 модуль 5 × 2 = 10
1.3. Виконання домашніх (розрахункових) завдань	--	Перевірка правильності виконання завдань	5
1.4. Написання реферату (есе) за заданою тематикою	--	Обговорення (захист) матеріалів реферату (есе) під час ІКР	5
1.5. Пошук, підбір та огляд літературних джерел за заданою тематикою	--	Розгляд підготовлених матеріалів під час аудиторних занять або ІКР	5
Разом балів за обов'язкові види СРС		35	
II. Вибіркові складові			
2.1. Аналітичний (критичний) огляд наукових публікацій	--	Обговорення результатів проведення роботи під час аудиторних занять або ІКР	5
2.2. Формування аналітичних звітів (з побудовою діаграм, графіків, таблиць тощо) за заданою тематикою	--	Обговорення результатів проведення роботи під час аудиторних занять або ІКР	5
Разом балів за вибіркові види СРС		5	
Усього балів за СРС		40	

Бали, одержані студентами за виконання різних видів самостійної роботи, проставляються викладачем в Журналі обліку поточної успішності студентів і під час виставлення підсумкової оцінки за поточну успішність підсумовуються з балами, одержаними за виконання інших видів поточної навчальної роботи. Поточні консультації студентів з питань виконання завдань СРС, а також підбиття підсумків з деяких видів виконаних робіт здійснюються в процесі планових занять з індивідуально-консультативної роботи.

При цьому реалізація принципу індивідуалізації навчання полягає не в спрощенні завдань для менш підготовлених студентів, а в обсягах і характері допомоги викладача. У Положенні про самостійну та індивідуально-консультативну роботу зроблено чіткий акцент на тому, що провідним напрямом в індивідуалізації освіти є диференціація допомоги в навчанні. Тобто для менш підготовлених студентів необхідні детальніші роз'яснення та рекомендації щодо виконання необхідних завдань, ретельніший контроль їхньої роботи, створення і підтримка доброзичливої атмосфери під час опитування та контролю, дозвіл на користування будь-яким самостійно підготовленим допоміжним матеріалом у вигляді плану доповіді, коротких конспектів, ключових слів, змістових опор до тексту тощо.

Плідній організації самостійної та індивідуальної роботи студентів сприяє також комплексне методичне забезпечення навчальних дисциплін, яке включає підручники, навчальні посібники, навчально-методичні посібники для самостійного вивчення дисципліни, організаційно-методичні матеріали до магістерських програм, комп'ютерні навчальні програми, дистанційні навчально-методичні комплекси з дисципліни та матеріали щодо поточного і підсумкового контролю знань студентів. Такий методичний комплекс дозволяє організувати опанування навчальних курсів з найбільшою віддачею. Щороку видавництвом університету видається понад сто нових підручників та посібників, підготовлених професорсько-викладацьким складом.

Значна увага в університеті приділяється як поліпшенню педагогічної майстерності, так і формуванню якісно нових взаємин між викладачем і студентом. Вимоги часу вказують на те, що сьогодні викладач має перетворитись із "суворого ментора" на старшого ділового партнера, наставника і радника студента. Допомогти молодим викладачам університету правильно організувати навчальний процес і свої стосунки з молоддю, провести заняття з максимальною мотивацією пізнавальної діяльності студента і посприяти йому повною мірою розкрити свій творчий потенціал покликані постійні тренінг-курси "Сучасні методи навчання", які запроваджені в КНЕУ з 2001 року для підвищення кваліфікації викладачів.

Упровадженню нової філософії організації навчання, спрямованої на індивідуалізацію освіти, сприяє і забезпечення прозорості навчального процесу в найширшому розумінні цього слова. Ця прозорість досягається насамперед завдяки максимальній інформованості студента.

Студенти нашого університету вже на початку семестру знають, що вони мають опанувати з тієї чи іншої дисципліни, що від них вимагають, якими будуть критерії оцінювання знань, скільки балів і за що вони можуть одержати під час поточних та підсумкових контрольних заходів. Для цього на сайті КНЕУ за кожною з дисциплін навчального плану розміщено методичні матеріали для поточного і підсумкового контролю, складовими яких є: перелік питань, що охоплюють зміст робочої програми дисципліни; приклади типових завдань, що виносяться на іспит; порядок поточного і підсумкового оцінювання знань з дисципліни; особливості поточного контролю знань студентів заочної форми на-

вчання; зразок екзаменаційного білета; список рекомендованої літератури. Це дозволяє цілком виключити з навчальної практики розбіжності між завданнями, що є об'єктом контролю, і програмою дисципліни.

До речі, чинна в університеті система комплексного контролю якості знань студентів з урахуванням поточної і підсумкової успішності також максимально спрямована на мотивацію пізнавальної діяльності студентів та реалізацію їх творчого індивідуального потенціалу через спонукання до плідної, систематичної роботи та досягнення на цій основі більш високого рівня знань. При цьому наша система контролю адаптована до вимог Болонської декларації і дозволяє здійснювати оцінювання знань студентів відповідно до вимог ECTS.

Вищий навчальний заклад, який прагне мати беззастережні конкурентні переваги на сучасному ринку освітніх послуг, повинен здійснювати свою діяльність з урахуванням сучасних тенденцій розвитку світової освіти, з максимальною орієнтацією на розкриття і розвиток творчого потенціалу студента, на всебічне піклування про його потреби, на формування не тільки високопрофесійного фахівця, а й гармонійно розвиненої особистості. Саме такою є філософія освітньої діяльності у Київському національному економічному університеті імені Вадима Гетьмана.